

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

4 СОН, 1 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 4, ВЫПУСК 1

LAWYER HERALD

VOLUME 4, ISSUE 1

TOSHKENT-2021

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ
ҳуқуқий, ижтимоий, илмий-амалий журнали
№4 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-4>

Бош муҳаррир:
Рабиев Шерзод Миржалилович

Адлия вазирлиги қошидаги
Юристар малакасини ошириш
маркази директори

Бош муҳаррир ўринбосари:
Отажонов Абборжон Анварович

Адлия вазирлиги қошидаги
Юристар малакасини ошириш
маркази директори ўринбосари
юридик фанлари доктори, профессор

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ
ҳуқуқий, ижтимоий, илмий-амалий журнали
ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

Окюлов Омонбой

*Юристар малакасини ошириш маркази
профессори, юридик фанлар доктори,
профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат
кўрсатган юрист*

Саидова Лола Абдувахидовна

*Юристар малакасини ошириш маркази
профессори, юридик фанлар доктори*

Тошев Бобокул Норқобилович

*Юристар малакасини ошириш маркази
кафедра мудири, юридик фанлар доктори*

Мамасиддиқов Музаффаржон Мусажонович

*Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси
Академияси бошлигининг ўринбосари*

Отахонов Фозилжон Хайдарович

*Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси
ҳузуридаги қонунчилик муаммолари ва
парламент тадқиқотлари институтининг
директори, юридик
фанлар доктори, доцент*

Баймолдина Зауреш Ҳамитовна

*Қозғистон Республикаси Олий Суди
Академияси ректори, юридик фанлари номзоди*

Годунов Валерий Николаевич

*Белорус давлат университети ўқув муассасаси
"Судьялар, прокуратура, суд ва адлия
муассасалари ходимларини қайта тайёрлаш ва
малакасини ошириш институти" директори,
юридик фанлари доктори, профессор*

Масъул котиб:

Раҳманов Шухрат Наимович

*Юристар малакасини ошириш маркази
кафедра мудири, юридик фанлар номзоди*

Саҳифаловчи: Халиков Миртоҳир Мирзакирович

Контакт редакцији журнали:

100001, город Ташкент, улица Катта Дархон, 6.
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Телефон: (+99871) 2345345

Contact Editorial Staff

100001, Katta Darhon str. 6, Tashkent, Uzbekistan
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Telephone: (+99871) 2345345

**Общественно-правовой и научно-практический журнал
ВЕСТНИК ЮРИСТА**

№4 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-4>

**Главный редактор:
Рабиев Шерзод Миржалилович**

Директор Центра повышения квалификации юристов при Министерстве юстиции

**Заместитель главного редактора:
Отажонов Абдоржон Анварович**

Первый заместитель директора Центра повышения квалификации юристов при Министерстве юстиции, доктор юридических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

**Общественно-правовой и научно-практический журнал
ВЕСТНИК ЮРИСТА**

Окюлов Омонбой

Профессор Центра повышения квалификации юристов, доктор юридических наук, профессор, Заслуженный юрист Республики Узбекистан

Саидова Лола Абдувахидовна

Профессор Центра повышения квалификации юристов, доктор юридических наук

Тошев Бобокул Норқобилович

Заведующий кафедрой Центра повышения квалификации юристов, доктор юридических наук

Мамасиддиқов Музаффаржон Мусажонович

Заместитель начальника Академии Генеральной прокуратуры Республики Узбекистан

Отахонов Фозилжон Хайдарович

Директор Института проблем законодательства и парламентских исследований при Олий Мажлисе Республики Узбекистан, доктор юридических наук, доцент

Баймолдина Зауреш Хамитовна

Ректор Академии правосудия при Верховном Суде Республики Казахстан, кандидат юридических наук

Годунов Валерий Николаевич

Директор учреждения образования "Институт переподготовки и повышения квалификации судей, работников прокуратуры, судов и учреждений юстиции Белорусского государственного университета", доктор юридических наук, профессор

Масъул котиб:

Рахманов Шухрат Наимович

Заведующий кафедрой Центра повышения квалификации юристов, кандидат юридических наук

Верстка: Халиков Миртохир Мирзакирович

Контакт редакции журнала:

100001, город Ташкент, улица Катта Дархон, 6.
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Телефон: (+99871) 2345345

Contact Editorial Staff

100001, Katta Darhon str. 6, Tashkent, Uzbekistan
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Telephone: (+99871) 2345345

**Public, legal and scientific-practical journal of
LAWYER HERALD**
№4 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-4>

Chief Editor:
Rabiyev Sherzod Mirjalilovich

Director of the Lawyers' Training Center
under the Ministry of Justice

Deputy Chief Editor:
Otajonov Abrorjon

First Deputy Director of the Lawyers' Training
Center under the Ministry of Justice, Doctor of
Law Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD

**Public, legal and scientific-practical journal of
LAWYER HERALD**

Oqyulov Omonboy

*Professor at the Lawyers' Training Center, Doctor
of Law Sciences, Professor, Honored Lawyer of
the Republic of Uzbekistan*

Saidova Lola

*Professor at the Lawyers' Training Center,
Doctor of Law Sciences*

Toshev Bobokul

*Head of the Department at the Lawyers' Training
Center, Doctor of Law Sciences*

Mamasiddikov Muzaffarjon

*Deputy Head of the Academy of the General
Prosecutor's office of the Republic of Uzbekistan*

Otaxonov Foziljon

*Director of the Legislation and Parliamentary
Research Institute under the Oliy Majlis of the
Republic of Uzbekistan
Doctor of the Science of Law, Associate Professor*

Baymoldina Zauresh

*Rector of the Academy of Justice at the Supreme
Court of the Republic of Kazakhstan, Candidate of
Legal Sciences*

Godunov Valeriy

*Director of the educational institution «Institute
for retraining and advanced training of judges,
employees of the prosecutor's office, courts
and justice institutions of the Belarusian State
University», Doctor of Law Sciences, Professor*

Executive Editor:
Rakhmanov Shukhrat

*Head of the Department at the Lawyers' Training
Center, Candidate of Juridical Science*

Pagemaker: Khalikov Mirtokhir

Контакт редакции журнала:

100001, город Ташкент, улица Катта Дархон, 6.
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Телефон: (+99871) 2345345

Contact Editorial Staff

100001, Katta Darhon str. 6, Tashkent, Uzbekistan
WEB: yuristjournal.uz
E-mail: info@yuristjournal.uz
yuristjournal@gmail.com
Telephone: (+99871) 2345345

МУНДАРИЖА

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ
МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

1. ОТАХОНОВ Фозилжон Хайдарович РОЛЬ ОЛИЙ МАЖЛИСА В ДОСТИЖЕНИИ НАЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕЛЕЙ И ЗАДАЧ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ.....	8
2. ФАЙЗИЕВ Олим Раимкулович ДАВЛАТ ОРГАНЛАРИ ВА ТАШКИЛОТЛАРИНИНГ МУРОЖААТЛАР БИЛАН ИШЛОВЧИ ТАРКИБИЙ БЎЛИНМАЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ.....	17
3. РАХИМОВ Дилмуроджон Гуломжон ўғли ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ДАВЛАТ ХИЗМАТИНИ БОШҚАРИШ ТИЗИМИНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.....	25

ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ.
ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

4. РЎЗИНАЗАРОВ Шухрат Нуралиевич РАҚАМЛИ ТРАНСФОРМАЦИЯЛАШУВ ШАРОИТИДА ТАДБИРКОРЛИК ҚОНУН ХУЖЖАТЛАРИНИНГ ЭЛЕКТРОН ДАСТУРИЙ ТАЪМИНОТИНИ ИНТЕГРАЦИЯ ҚИЛИШ ИСТИҚБОЛЛАРИ.....	34
5. САДУЛЛАЕВ Қудрат Юсуббаевич ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚДА ЖИСМОНИЙ ШАХСНИНГ ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШДА ВАСИЙЛИК ВА ҲОМИЙЛИКНИНГ БЕЛГИЛАНИШИ.....	43
6. РАХИМОВ Баҳром Рустамович ИНВЕСТИЦИЯ НИЗОСИНИ БОШЛАШНИНГ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ҚОНУНЧИЛИГИГА МУВОФИҚ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ	
7. ЖОЛДАСОВА Шахноза Батировна ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚДА ЧЕТ ЭЛ ҲУҚУҚИНИ ҚўЛЛАШНИ РАД ЭТИШНИНГ ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ.....	55
8. ХУДАЙБЕРДИЕВА Гулнора Аманмуродовна ЎЗБЕКИСТОН МУСТАҚИЛЛИГИ ЙИЛЛАРИДА МУАЛЛИФЛИК ҲУҚУҚИ ВА ТУРДОШ ҲУҚУҚЛАРГА ОИД ҚОНУНЧИЛИКНИНГ ШАКЛЛАНИШИ ВА РИВОЖЛАНИШИНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ.....	63

МЕҲНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОИЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ

9. ҲАМРОҚУЛОВ Баҳодир Мамашарифович МУДДАТЛИ МЕҲНАТ ШАРТНОМАСИ: НАЗАРИЙ ВА АМАЛИЙ МУАММОЛАР.....	69
10. РАХИМОВ Мирёқуб Актамович COVID-19ГА ҚАРШИ ЭМЛАШ ВА ХОДИМ ҲУҚУҚЛАРИ.....	75

**ЖИНОЯТ ҲУҚУҚИ, ҲУҚУҚБУЗАРЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ
КРИМИНОЛОГИЯ. ЖИНОЯТ-ИЖРОИЯ ҲУҚУҚИ**

11. ҚАЛАНДАРОВ Максуд Махмудович ҚУРОЛ, ЎҚ-ДОРИЛАР, ПОРТЛОВЧИ МОДДАЛАР ЁКИ ПОРТЛАТИШ ҚУРИЛМАЛАРИНИНГ ҒАЙРИҚОНУНИЙ МУОМАЛАСИ УЧУН ЖАВОБГАРЛИК ТЎҒРИСИДАГИ ГЕРМАНИЯ ВА ЎЗБЕКИСТОН ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИКЛАРИНИНГ ҚИЁСИЙ ТАҲЛИЛИ.....	82
12. ИБРОҲИМОВ Жамшид Абдуғофур ўғли ҚЎПОРУВЧИЛИК ОБЪЕКТИНИНГ ЖИНОЯТ-ҲУҚУҚИЙ ТАВСИФИ: ТЕРРОРЧИЛИК ХУСУСИЯТИГА ЭГА ЖИНОЯТ СИФАТИДА.....	88
13. ХАМЗАЕВ Дилавер Дилшод угли ТРАНСНАЦИОНАЛЬНЫЕ ФИНАНСОВЫЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ВОПРОСЫ	94

**ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА,
ТЕЗКОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ**

14. ТАДЖИБАЕВА Дилдора Абдурахимовна ПЕНИТЕНЦИАР РЕЦИДИВ ПРОФИЛАКТИКАСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	
15. ҚУРБОНОВ Дилшоджон Махамадалиевич ТЕРГОВГА ҚАДАР ТЕКШИРУВ ЖАРАЁНИДА ҚОНУНИЙЛИКНИ ТАЪМИНЛАШ	109

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

16. РАХМАНОВ Шухрат Наимович, ХАМДАМОВА Фируза Уразалиевна УЗБЕКИСТАН КАК ПОЛНОПРАВНЫЙ СУБЪЕКТ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА.....	115
17. САИДОВ Олим Чорикулович МАҲКУМЛАРНИ ТОПШИРИШ ИНСТИТУТИНИНГ ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИНИШИ	126
18. САФАРОВА Шахло Пулатовна ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИГА ОИД ТАЪЛИМНИ ШАКЛЛАНТИРИШ ВА РИВОЖЛАНТИРИШДА ХАЛҚАРО УНИВЕРСАЛ ТАШКИЛОТЛАРНИНГ ИШТИРОКИ.....	132

ТАҚРИЗЛАР

19. РАХМАНОВ Шухрат Наимович ОТЗЫВ НА МОНОГРАФИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ХАМДАМОВОЙ ФЕРУЗЫ, МИРХАМИДОВОЙ МАХИННОРЫ «ПРАВА ЖЕНЩИН: МЕЖДУНАРОДНЫЕ СТАНДАРТЫ И НАЦИОНАЛЬНОЕ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВО РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН»	143
--	-----

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

САДУЛЛАЕВ Қудрат Юсуббаевич

Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги

Давлат бошқаруви академияси бўлим бошлиғи

E-mail: kudratsadullayev@mail.ru

ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚДА ЖИСМОНИЙ ШАХСНИНГ ҲУҚУҚЛАРИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШДА ВАСИЙЛИК ВА ҲОМИЙЛИКНИНГ БЕЛГИЛАНИШИ

For citation (иктибос келтириш учун, для цитирования): САДУЛЛАЕВ Қ.Ю. Халқаро хусусий ҳуқуқда жисмоний шахснинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишда васийлик ва ҳомийликнинг белгиланиши // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 4 (2021). Б. 43-48.

 4 (2021) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2021-4-5>

АННОТАЦИЯ

Мақолада халқаро хусусий ҳуқуқда жисмоний шахснинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишда васийлик ва ҳомийликнинг белгиланиши бўйича илмий-назарий ҳолатлар таҳлил қилинади.

Калит сўзлар: шахсий қонун, мутлок, нисбий, қонунга зид, мулк, низоларни тартибга солиш, васийлик, ҳомийлик, халқаро хусусий ҳуқуқ, жисмоний шахс.

САДУЛЛАЕВ Қудрат Юсуббаевич

Начальник отдела Академии государственного управления

при Президенте Республики Узбекистан

E-mail: kudratsadullayev@mail.ru

УСТАНОВЛЕНИЕ ОПЕКИ И ПОПЕЧИТЕЛЬСТВА В ЗАЩИТЕ ПРАВ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ В МЕЖДУНАРОДНОМ ЧАСТНОМ ПРАВЕ

АННОТАЦИЯ

В статье анализируются научно-теоретические аспекты установления опеки и попечительства при защите прав личности в международном частном праве. На основе анализа опыта зарубежных стран даны предложения по совершенствованию национального законодательства.

Ключевые слова: субъективное право, абсолютное, относительное, коллизия права, имущество, коллизионное регулирование, опека, попечительство, международное частное право, физическое лицо.

SADULLAEV Kudrat Yusubbaevich

The head of Department Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Uzbekistan

E-mail: kudratsadullayev@mail.ru

**DEFINITION OF GUARDIANSHIP AND TRUSTEESHIP IN PROTECTION OF THE RIGHTS
OF A PHYSICAL PERSON IN INTERNATIONAL PRIVATE LAW****ANNOTATION**

The article analyzes the scientific and theoretical aspects of the establishment of guardianship and trusteeship in the protection of the rights of the physical person in private international law.

Keywords: subjective law, absolute, relative, conflict of law, property, conflict regulation, guardianship, trusteeship, international private law, individual.

Ота-она қарамоғидан махрум бўлган вояга етмаганлар болалар ҳамда жисмоний ва руҳий нуқсони сабабли ўз ҳаракатини ўзи амалга ошира олмайдиган шахсларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилишда васийлик ва ҳомийлик институти алоҳида ўрин тутди. Ҳар бир мамлакатнинг миллий қонунчилигида васийлик ва ҳомийлик бевосита вояга етмаганлар, муомалага лаёқатсизлар ва муомала лаёқати чекланганларнинг ҳуқуқларини амалга ошириш ва ҳимоя қилиш, уларга тегишли мол-мулкни кўриқлаш, асраб-авайлаш ва уларнинг манфаатларини таъминлаш мақсадида белгиланиши қонунчилик даражасида мустҳамкамланган. Масалан, Ўзбекистонда 2014 йил 2 январь куни Васийлик ва ҳомийлик муносабатларини тартибга солишга бағишланган махсус Қонун қабул қилинган [1].

Халқаро хусусий ҳуқуқда васийлик ва ҳомийлик масалаларида асосий коллизион боғловчи – бу ваколатли муассаса қонуни ҳисобланади (масалан, Румыниянинг халқаро хусусий ҳуқуқ тўғрисидаги Қонуни 38-моддаси) [2]. Шу билан бирга яна бир кенг тарқалган коллизион боғловчи сифатида – вояга етмаганнинг шахсий қонуни ҳам амал қилади: вояга етмаганлар устидан назорат ва вояга етмаганларга нисбатан васийлик назорат ва васийлик белгиланган шахс домицилия ҳуқуқи билан тартибга солинади (Квебек ГКнинг 3085-моддаси) [3]. Истисно ҳолатларда, агар бу вояга етмаганнинг манфаатлари талаб қилса ёки унинг мол-мулкни муҳофаза қилиш учун зарур бўлса, васийлик узвий боғлиқ бўлган мамлакат ҳуқуқи қўлланилади (Чехия халқаро хусусий ҳуқуқ тўғрисидаги қонунининг 65-§) [4]. Ҳар қандай вазиятда судлар бола учун қулай бўлган қонунни қўллашлари талаб этилади.

Хитойда вояга етмаганларга васийлик тайинлашда томонлар васийликка нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқни танлашлари мумкин. Ҳуқуқни танлаш мавжуд бўлмаганда васийликдаги шахс мол-мулки жойлашган жой ёки васийлик муносабати юзага келган жой қонуни қўлланилади (халқаро хусусий ҳуқуқ тўғрисидаги қонуннинг 17-§). Бироқ вояга етмаганларга нисбатан васийлик тайинлашда васийликдаги шахс манфаатларини ҳимоя қилиш учун қулай бўлган ҳуқуқ, яъни унинг бўлиб турган одатдаги жойи ёки у фуқароси бўлган давлат ҳуқуқи қўлланилади. (30-§) [5].

Вояга етмаганларга нисбатан васийлик ва ҳомийликнинг алоҳида масалалари Вояга етмаганларга нисбатан васийликни тартибга солиш тўғрисидаги Гаага конвенциси (1902-йил) ва Вояга етмаганларнинг муомала лаёқатини таъминлаш ва уларга нисбатан ҳомийлик тўғрисидаги Гаага конвенцияси (1905-йил) билан ҳал этилади [6]. Ушбу халқаро-ҳуқуқий ҳужжатларда васийлик ва ҳомийлик масалаларини тартибга солишга оид унификациялашган коллизион нормалар белгиланган. Васийлик ва ҳомийликни тайинлаш одатда васийлик ва ҳомийликдаги шахснинг миллий қонуни билан белгиланади. Муайян давлат ҳудудида бўлган чет элликка нисбатан васийлик ёки ҳомийлик, агар вояга етмаган чет эллик фуқароси бўлган мамлакат қонуни ўз фуқароларига нисбатан васийлик ва ҳомийликни тайинлаш бўйича истисно ҳуқуқни ўзида сақлаб қолмаган бўлса тайинланиши мумкин. Васий ва васийликдаги шахс ўртасидаги ҳуқуқий

муносабатлар васийликдаги шахсининг шахсий қонуни билан белгиланади [6].

Бугунги кунда Вояга етмаганларнинг ҳимоя қилиш тўғрисидаги ишларга нисбатан қўлланиладиган ҳуқуқ ва ваколатли органлар тўғрисидаги Гаага конвенцияси (1961-йил) амал қилмоқда. Вояга етмаганларга нисбатан васийлик ва ҳомийлик масалаларида ваколатли бўлиб вояга етмаганнинг одатдаги яшаш жойи бўлган давлат органлари ҳисобланади ва улар ушбу соҳага оид низоларни ҳал қилишда ўзларининг ҳуқуқларини қўллашади. Италия, Нидерландия ва Литванинг халқаро хусусий ҳуқуқ тўғрисидаги қонунчилигида белгиланишича, барча ҳолатларда вояга етмаганларни ҳимоя қилиш 1961-йилдаги Гаага конвенцияси билан тартибга солинади [7].

Швейцарияда Конвенция қоидалари фақат ўзларининг миллий қонунига мувофиқ вояга етмаган деб ҳисобланадиган шахсларга ҳамда одатдаги яшаш жойи шартнома тузаётган давлатлар ҳудудидан ташқарида бўлган шахсларга нисбатан қўлланилади. Швейцария суд ва маъмурий органларининг ваколатлари, қўлланиладиган ҳуқуқ, чет эл қарорларини тан олиш масалалари 1961-йилдаги Гаага конвенцияси билан тартибга солинади. Конвенция аналогия бўйича вояга етмаганларга нисбатан фақат Швейцария ҳуқуқи бўйича ва Конвенция иштирокчиси бўлган давлатларнинг бирортасида ҳам одатдаги яшаш жойига эга бўлмаган шахсларга нисбатан қўлланилади (Швейцария халқаро хусусий ҳуқуқ тўғрисидаги қонунининг 85-моддаси) [7].

Европада Болаларга нисбатан васийлик ва васийлик тиклашга оид қарорларни тан олиш ва ижро этиш тўғрисидаги Европа конвенцияси (1980-йил) амал қилади. Ушбу ҳужжатга ҳавола халқаро хусусий ҳуқуқ тўғрисидаги замонавий миллий қонунчиликда мустаҳкамланган бўлиб, унда белгиланишича, болаларни халқаро ўғирлашга нисбатан Болаларга нисбатан васийлик ва васийлик тиклашга оид қарорларни тан олиш ва ижро этиш тўғрисидаги Европа конвенциясиси (1980-йил) қўлланилади (Нидерландия ГКнинг 10-китоби 114-моддаси) [8].

Россия ҳуқуқида ушбу муаммо фуқаролик-ҳуқуқий тартибда коллизия нормалар “занжири” ёрдамида ҳал этилади (РФ ГКнинг 1199-моддаси) [9]. Асосий коллизия боғловчи – васийликдаги ва ҳомийликдаги шахсларнинг шахсий қонуни ҳисобланади. Россия қонун чиқарувчиси бир нечта коллизия боғловчиларнинг уйғунлигини назарда тутган:

- ваколатли муассаса мамлақати қонуни;
- васий (ҳомий)нинг шахсий қонуни;
- ҳужжат рўйхатга олинган мамлакат қонуни;
- васийликдаги (ҳомийликдаги) шахс учун қулай бўлса Россия ҳуқуқи.

Ўзбекистон ФКнинг 1174-моддаси васийлик ва ҳомийликка нисбатан қуйидаги коллизия боғловчиларни ифодалайди:

- суд мамлақати ҳуқуқи;
- васий (ҳомий)нинг шахсий қонуни;
- ваколатли муассаса мамлақати қонуни;

Васийлик ва ҳомийлик институти муомала лаёқати категорияси билан боғлиқ ҳисобланади. Ўзбекистон Республикасининг 2014 йил 1 январдаги “Васийлик ва ҳомийлик тўғрисида”ги Қонунида эга белгиланишича, васийлик кичик ёшдаги болалар ва муомалага лаёқатсизларга (қонуннинг 3-моддаси) нисбатан, ҳомийлик ўн тўрт ёшдан ўн саккиз ёшгача бўлганлар ва муомала лаёқати чекланганларга нисбатан (3-моддаси) белгиланади. Одатда ҳомийликни белгилашдан мақсад ўзининг жисмоний нуқсонини (кўзи кўрмаслиги, қулоғи эшитмаслиги) сабабли муомала лаёқатини мустақил амалга ошира олмайдиган, шунингдек суиистеъмолликка (исрофгарчиликка) йўқ қўядиган шахсларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ҳисобланади. Кўп ҳолларда вояга етган муомала лаёқати чекланган шахсга нисбатан эса ҳомийлик тайинланади [1].

Васийлик ва ҳомийликнинг асосий фарқи шу билан белгиланадики, ҳомий ҳомийлик остидаги шахс номидан битимларни шахсан ўзи тузмайди, балки бунинг учун розилик беради, холос. Васий эса васийлик остидаги шахс номидан битимларни ўзи тузади. Ҳомийликни тайинлаш одатда васийликни тайинлаш билан айний ҳисобланади. Васий ва ҳомийлар фаолиятини назорат қилиш тегишли ваколатли органлари томонидан амалга оширилади.

Васийлик ва ҳомийлик институти фуқаролик ва оила ҳуқуқида амал қилади. Кўплаб

мамлакатларда васийлик ва ҳомийлик фуқаролик қонунчилиги доирасида тартибга солинади. Муайян маънода бу деярли барча юрисдикцияларда оила ҳуқуқи алоҳида ҳуқуқ соҳаси сифатида эмас, балки фуқаролик ҳуқуқи таркибида бўлганлиги билан изоҳланади.

Халқаро хусусий ҳуқуқнинг кўплаб миллий кодификацияларида васийлик ва ҳомийликни тартибга солишга оид қоидалар белгиланган. Бу масалалар ўз навбатида “шахслар ҳуқуқи” тааллуқлидир. Васийлик ва ҳомийлик масалаларида қуйидаги саволлар юзага келади: чет эллик ёки чет элда яшаётган шахсга нисбатан ҳам васийлик (ҳомийлик) тайинлаш мумкинми; чет эллик васий (ҳомий) сифатида тайинланиши мумкинми; қайси давлатнинг қонуни васийлик ва ҳомийлик бўйича барча комплекс муносабатларни, шунингдек унинг алоҳида жиҳатларини тартибга солади.

Бу саволларнинг аксарияти бўйича бир қатор давлатлар қонунчилигида жавоблар мавжуд. Масалан, айрим давлатлар қонунчилигида васийлик (ҳомийлик)нинг барча жиҳатлари ягона коллизион боғловчига бўйсундирилган:

- васийликдаги шахснинг домицилия қонун бўйича: васийлик ва муомалага лаёқатсиз шахсни ҳимоя қилиш бўйича бошқа институтлар муомалага лаёқатсиз шахснинг яшаш жойи қонуни бўйича белгиланади;

- васийликдаги шахснинг фуқаролик қонуни бўйича: Васийлик, шунингдек ғамхўрлик исталган бошқа шакли унга алоқадор бўлган шахс фуқароси бўлган давлат ҳуқуқи бўйича белгиланади (Греция ГКнинг 24-моддаси) [10].

- суд мамлакати қонуни бўйича: Васийлик, ҳомийлик, ғамхўрлик масалалари ва вояга етмаганлар, ақли норасолар ва бедарак йўқолганларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш учун ўрнатиладиган институтлар билан боғлиқ бошқа масалаларни тартибга солиш Яман қонуни билан белгиланади (1992 йилдаги Яман ГКнинг 27-моддаси) [11].

Буюк Британияда ҳал қилувчи коллизион боғловчи бўлиб Англия ҳуқуқи (суд мамлакати қонун) ҳисобланади. Ўз ҳуқуқини қўллар экан инглиз суди чет элда домицилия қилинган вояга етмаган британия фуқаросига нисбатан ва Буюк Британия ҳудудида домицияланган ёки вақтинча бўлиб турган чет элликка нисбатан ҳам васий тайинлаши мумкин. Англия ҳуқуқига мувофиқ тайинланган васий ваколатларининг чегараси васийликни тайинлаш жойи (кўчмар мол-мулкка нисбатан) қонуни бўйича белгиланади.

Германияда чет эллик шахсга васийлик фақатгина агар у Германия ҳудудида яшаш жойига эга бўлса ёки бўлиб туриш жойига эга бўлса ва агар чет эллик шахс фуқароси бўлган давлат, гарчи ушбу давлат қонунига мувофиқ бундай шахсга нисбатан васийлик тайинланиши лозимлигига қарамасдан унга ғамхўрликни зиммасига олмаса тайинланиши мумкин (Германия ГТга кириш тўғрисидаги қонуннинг 24-моддаси) [12].

Швейцария қонун чиқарувчиси васийлик (ҳомийлик) масалаларини мустақил ҳал этишдан воз кечган ва Вояга етмаганларни ҳимоя қилишга нисбатан қўлланиладиган юрисдикция ва ҳуқуқ тўғрисидаги Гаага конвенциясига (1961 йил) ҳаволани мустаҳкамлаган бўлиб, унинг нормалари аналогия бўйича вояга етганларга нисбатан ҳам васийликка (ҳомийликка) нисбатан қўлланилади (Швейцариянинг халқаро хусусий ҳуқуқ тўғрисидаги қонуни 85-моддаси). Айнан шундай ёндашувни Литва қонунчилиги ҳам танлаган (Литва ГКнинг 1.34-моддаси) [13].

Коллизион тартибга солиш нуктаи назаридан васийлик (ҳомийлик) муносабатларини бир нечта мустақил сататуларга ажратиш мумкин:

1) васийлик (ҳомийлик)ни тайинлаш, ўзгартириш ва бекор қилиш шартлари васийликдаги (ҳомийликдаги) шахснинг шахсий қонуни билан белгиланади (Руминия, Украина, Австрия);

2) васийлик (ҳомийлик)нинг оқибатлари васийликдаги (ҳомийликдаги) шахснинг шахсий қонун билан (Австрия) ёки суд мамлакати қонуни (Таиланд) билан белгиланади;

3) ғамхўрлик остидаги шахсга нисбатан вақтинчалик ва тезликда ҳимоя чораларини белгилаш унинг яшаш жойи қонунига (Испания) ёки суд мамлакати қонунига (Италия, Перу, Тунис) бўйсундирилади;

4) васий (ҳомий)нинг васийлик (ҳомийлик)ни қабул қилиш мажбурияти васий (ҳомий)нинг шахсий қонуни билан тартибга солинади (Украина, Руминия);

5) васий (ҳомий) ва васийлик (ҳомийлик)даги шахснинг ўзаро муносабатлар васийлик (ҳомийлик)ни органлари тайинлаган давлат қонуни – “ваколатли муассаса қонуни” (Украина) билан белгиланади. Агар васийлик (ҳомийлик)даги шахснинг яшаш жойи ҳуқуқи унинг учун янада мақбулроқ бўлса васийлик (ҳомийлик)даги шахснинг яшаш жойи қонуни қўлланилади;

б) васий (ҳомий)нинг вакиллик ҳуқуқлари ваколатли муассаса қонуни билан тартибга солинади ва органлари васийликни тайинлаган давлат ҳудудидан ташқарида ҳам татбиқ этилади (Украина).

Халқаро хусусий ҳуқуқнинг янги кодификацияларида хорижий ҳуқуқий тартибот билан боғлиқ муносабатларнинг барча доирасига нисбатан тарафларнинг эрк мухторияти институтини қўллашни кенгайтириш анъанаси кузатилмоқда. Масалан, Хитой халқаро хусусий ҳуқуқ тўғрисидаги қонуннинг 17-§га кўра, агар тарафлар қўлланиладиган ҳуқуқни танлашмаган бўлса, васийлик (ҳомийлик) вужудга келишга асос бўлган васийлик (ҳомийлик)даги шахс мол-мулки жойлашган жой ҳуқуқи қўлланилади.

Васийлик ва ҳомийликни коллизия тартибга солиш ФКнинг 1174-моддасида назарда тутилган. Унга кўра васийлик ва ҳомийликни белгилаш ва бекор қилиш суд мамлакати ҳуқуқи бўйича тартибга солинади. Мутахассисларнинг фикрича, Мазкур ёндашув ушбу масалаларнинг Ўзбекистоннинг ҳуқуқий ёрдам тўғрисидаги халқаро шартномаларида тартибга солинишига тўлиқ мос келмасда, умуман олганда ўхшашдир. Бундан фарқли равишда васийлик ва ҳомийликни васийлик ва ҳомийликдаги шахснинг шахсий қонуни бўйича белгилаш умумий икки томонлама коллизия норма сифатида баҳоланади. Индивиднинг шахсий мақоми масаласини ҳал қилиш учун шахсий қонунни қўллаш шахс ва тегишли ҳуқуқий тизим ўртасидаги узвий алоқа мезонига асосланади [14].

Бугунги кунда халқаро хусусий ҳуқуқда қатъий ва императив ҳуқуқий тартибга солишга қараганда эгилувчан ёндашув устуворлик касб этиб бормоқда ва бу “ҳуқуқий мақомларнинг ўзаро рақобатида” яққол ифодаланиш тенденцияси кузатилмоқда. Бу эса ўз навбатида, жисмоний шахснинг шахсий қонунини аниқлаш ҳамда ҳуқуқларни ҳимоя қилишда энг мақбул шарт-шароитларни танлаш эгилувчан коллизия тартибга солувчи кенг қўлланилиши учун асос ҳисобланади. Бу эса ўз навбатида энг мақбул шарт-шароит мезонининг қўлланилиш соҳалари ва кўлами кенгайишига олиб келмоқда.

Агар ўзининг миллий ҳуқуқи бўйича муомалага лаёқатсиз бўлган чет эллик Ўзбекистон Республикасида ҳуқуқий оқибат вужудга келтириш мақсадида Ўзбекистон Республикасида битим тузган бўлса, унинг бу борадаги муомала лаёқати инсофли ҳаракат қилган шахсларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш талаб этилган ҳолларда Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқи билан белгиланади. Ушбу қоидалар оилавий ва васийлик ҳуқуқи, шунингдек мерос ҳуқуқи бўйича муносабатлардаги юридик ҳаракатларга нисбатан қўлланилмайди.

ФКни 1174-моддасини қуйидаги мазмунда бешинчи қисм билан тўлдириш лозим:

Ўзбекистон Республикаси фуқароси бўлмаган ва Ўзбекистон Республикасида бўлиб турган шахс ёки унинг Ўзбекистон Республикаси ҳудудида жойлашган мол-мулкига нисбатан васийлик ёки ҳомийлик манфаатлари учун зарур бўлган ҳолларда ҳуқуқларни ҳимоя қилиш ва мол-мулкни муҳофаза қилиш учун Ўзбекистон Республикаси ҳуқуқига мувофиқ чоралар кўрилиши мумкин. Бу ҳақда тегишли шахс фуқароси бўлган давлатнинг дипломатик ваколатхонаси ёки консуллик муассасаси кечиктирмасдан хабардор қилишини лозим.

Ҳуқуқни қўллаш амалиётида чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар иштирокидаги алимент муносабатлари билан боғлиқ нормалар ва қоидаларни қўллашга оид умумий тавсиявий тусга эга бўлган алоҳида ҳужжат мавжуд эмас. Шу сабабли Ўзбекистон Республикаси Олий суди Пленумининг чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахслар иштирокидаги алимент муносабатлари билан боғлиқ нормаларни қўллаш бўйича Қарорини қабул қилиш ва унда тавсиявий тусга эга бўлган қоидаларни ишлаб чиқиш зарур бўлади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Ўзбекистон Республикасининг Васийлик ва хомийлик тўғрисидаги Қонуни. ЎРҚ-364-сон 02.01.2014 // URL: <https://lex.uz/docs/2307826>
2. Закон Румынской Республики 1992 г. № 105 применительно к регулированию отношений международного частного права - URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/041301>
3. Гражданский кодекс Квебека 1991 г // URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/0202>
4. Закон Чехии 1963 г. о Международном частном праве и процессе - URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/041501>
5. Гетьман-Павлова, И.В. Международное частное право: учебник / И.В. Гетьман-Павлова. – М.: Юрайт, 2014. – 637 с. - URL: http://urss.ru/PDF/add_ru/169400-1.pdf
6. КОНВЕНЦИЯ о гражданско-правовых аспектах международного похищения детей (Гаага, 25 октября 1980 года) - URL: <https://docs.cntd.ru/document/1902309>
7. КОНВЕНЦИЯ отменяющая требование легализации иностранных официальных документов Гаага, 5 октября 1961 года - URL: <https://lex.uz/docs/2683554>
8. *Гражданский кодекс Нидерландов*. 2011 г - URL: <https://docplayer.com/35836664-Grazhdanskiy-kodeks-niderlandov-2011-g-kniga-10-mezhdunarodnoe-chastnoe-pravo.html>
9. Комментарий к Гражданскому кодексу Российской Федерации, части третьей / под ред. Т. Е. Абовой, М. М. Богуславского, А. Г. Светланова. М., 2004. - URL: <https://megaobuchalka.ru/8/41145.html>
10. Гражданский кодекс Греции 1940 г. - URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/040501>
11. Гражданский кодекс Йемена 1992 г. - URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/070201>
12. Савельев В.А. Гражданский кодекс Германии. История, система, институты. -Москва, 1994.-96 с. - URL: <https://search.rsl.ru/ru/record/01001695445>
13. Гражданский кодекс Швейцарии от 10.12.1907 г. (по состоянию на 01.01.2016 г.) - URL: <https://wipo.lex.wipo.int/ru/legislation/details/19185>
14. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексига шарҳ. 3-жилд / <https://www.osce.org/uz/uzbekistan/106233>